

ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

TECHNICAL PROVISION OF MANUFACTURING AGRICULTURAL PRODUCTS BY ENTERPRISES OF UKRAINE

УДК 658.27:631.11

Дивнич О.Д.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства

Полтавська державна аграрна академія

Дивнич А.В.

судовий експерт

Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

МВС України

Статівка Д.І.

головний судовий експерт

Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

МВС України

У статті визначено вплив зміни енергозабезпеченості підприємств на зміну виробництва валової продукції. Проаналізовано динаміку забезпеченості сільськогосподарською технікою підприємства України та Полтавської області. Розглянуто розподіл основних видів сільськогосподарської техніки у підприємствах за розміром земельних угідь. Досліджено структуру придбання техніки вітчизняного та іноземного виробництва. Проведено групування сільськогосподарської техніки за рівнем оновлення в підприємствах.

Ключові слова: енергозабезпеченість, валова продукція, сільськогосподарська техніка, ґрунтообробна техніка, технічні засоби іноземного виробництва, рівень оновлення.

В статье определено влияние изменения энергообеспеченности предприятий на изменение производства валовой продукции. Проанализирована динамика обеспеченности сельскохозяйственной техникой предприятия Украины и Полтавской области. Рассмотрено распределение основных видов сельскохозяйственной техники на предприятиях по размеру земельных угодий.

Исследована структура приобретения техники отечественного и иностранного производства. Проведено группирование сельскохозяйственной техники по уровню обновления на предприятиях.

Ключевые слова: энергообеспеченность, валовая продукция, сельскохозяйственная техника, технические средства иностранного производства, уровень обновления.

The impact of changing enterprises' power supply on changing gross output production has been determined in the article. The dynamics of farm machinery provision of the enterprise in Ukraine and Poltava region has been analyzed. The distribution of the basic kinds of farm machinery at enterprises depending on the area of farm lands has been considered. The structure of buying machinery of Ukrainian and foreign production has been investigated. The grouping of farm machinery according to the level of its renovation at enterprises has been done.

Key words: power supply, gross output, farm machinery, tillage machinery, technical means of foreign production, the level of renovation.

Постановка проблеми. Сучасний процес комплектування машинно-тракторного парку в сільському господарстві України проходить в умовах гострих економічних суперечностей. Головна з них полягає в тому, що в результаті реформування суспільно-економічних відносин у сільському господарстві утворилася велика кількість підприємств із низьким рівнем ресурсного забезпечення. Такі підприємства не в змозі забезпечити ефективно формування машинно-тракторного парку на базі сучасної сільськогосподарської техніки, яка забезпечує виробництво продукції за наукоємними технологіями. Вказана обставина негативно впливає на ефективність сільськогосподарського виробництва. Якісно неоднорідний вплив на інтенсифікацію розвитку ринку наукомістких технологій і прогресивної сільськогосподарської техніки дав процес утворення в Україні великих підприємств (агрохолдингів).

Разом із цим, згідно з результатами опитувань, лише 73% господарств забезпечені сільськогосподарською технікою на 81–100% від наявної потреби. 20% господарств забезпечені технікою на 51–80%, 7% господарств забезпечені лише на 50% [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню технічних аспектів підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції присвячені праці таких учених, як Я.К. Білоусько, Г.М. Бражевська, В.С. Дієспе-

ров, Н. Добіжа, Н.В. Довгалюк, В.В. Іванишин, О.В. Олійник, Г.М. Підлісецький, О.В. Шкільов. Проте зміна технічного забезпечення аграрного виробництва викликає постійний науковий інтерес та вимагає відповідного аналізу й узагальнення для опрацювання науково обґрунтованих рекомендацій сільгоспвиробникам.

Постановка завдання. Метою дослідження є діагностика досягнутого рівня забезпечення технікою сільськогосподарських підприємств України та Полтавської області як лідера серед регіонів за валовою продукцією сільського господарства. Особливу увагу присвячено дослідженню рівня оновлення та структури придбання технічних засобів галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обсяги виробництва валової продукції сільського господарства та її відтворення визначаються не загальною кількістю наявної техніки, а рівнем забезпеченості нею, який характеризується передусім наявністю технічних засобів у розрахунку на одиницю земельної або оброблюваної площі (зворотний показник – навантаження земельної або оброблюваної площі на одиницю техніки).

Дослідження взаємозв'язку зміни енергоозброєності та зміни виробництва валової продукції у сільськогосподарських підприємствах свідчить про прямий вплив збільшення енергозабезпеченості підприємств на виробничі результати діяльності підприємств (рис. 1).

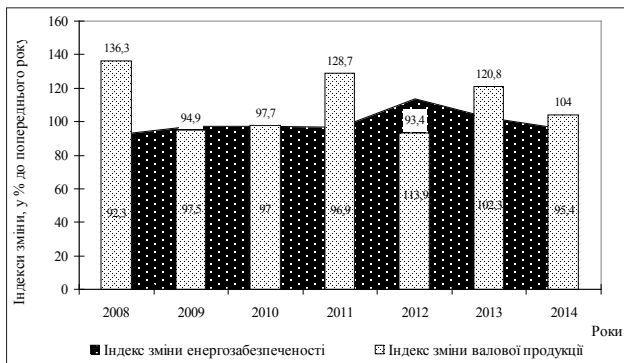

Рис. 1. Вплив зміни енергозабезпеченості на зміну виробництва валової продукції у сільськогосподарських підприємствах України, 2008–2014 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [7–9]

Рівень забезпеченості сільськогосподарських підприємств України тракторами та основними видами збиральних комбайнів у 2014 р. порівняно з 2000 р. дуже істотно знизився. Так, забезпеченість тракторами зменшилася на 36,4% і становить 7 од. на 1 000 га ріллі, однак їх середня потужність зросла на 39,7%, до 90,4 кВт (табл. 1).

Забезпеченість сільськогосподарських підприємств зернозбиральними комбайнами зменшилася на 33,3% порівняно з 2000 р., однак порівняно з 2010 р. залишилася незмінною – 4 од. Забезпеченість кукурудзозбиральними комбайнами зменшилася на 87,5% і становить лише 1 од. на 1 000 га посівної площі.

Підвищення ж рівня забезпеченості сільськогосподарських підприємств бурякозбиральними

машинами у 2013 та 2014 рр. обумовлене більш швидким скороченням площ посіву цукрових буряків порівняно зі скороченням кількості наявних бурякозбиральних машин і дорівнює 9 од., або 56,3% відносно показника 2000 р.

Існує дуже висока диференціація в рівні забезпеченості окремими видами техніки по регіонах України і ще більше по окремих господарствах. У 2014 р. наявність тракторів на 1 000 га ріллі у сільськогосподарських підприємствах Закарпатської області становить 16 од., Волинській області – 12 од., Львівській області – 11 од., а у Сумській – 5 од. Отже, навантаження ріллі на один трактор у сільськогосподарських підприємствах варіює по областях України від 63 до 200 га.

Наявність зернозбиральних комбайнів у сільськогосподарських підприємствах України у розрахунку на 1 000 га посівів зернових без кукурудзи коливалася від 9 од. у Закарпатській, 8 од. у Полтавській областях до 2 од. у Донецькій області. Навантаження на один зернозбиральний комбайн по сільськогосподарських підприємствах в областях України варіює від 111 до 500 га посівів зернових. Для порівняння: у США на один трактор припадає 28 га ріллі, а на один зернозбиральний комбайн – 67 га посівів зернових культур, у Великобританії – відповідно, 13 і 71 га, у Франції – 12 і 63 га, у Німеччині – 5 і 36 га, і це за умов, що техніка в цих країнах є більш продуктивною й якісною за своїми технічними параметрами, ніж в Україні [11, с. 398].

У Полтавській області тенденції забезпеченості технікою є аналогічними, як і в цілому по Україні.

Таблиця 1

Забезпеченість сільськогосподарською технікою сільськогосподарських підприємств України, 2010–2014 рр.

Показники	Роки						2014 р. у % до	
	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2000 р.	2010 р.
Трактори у розрахунку на 1 000 га ріллі, од.	11	8	8	8	8	7	63,6	87,5
Середня потужність двигуна трактора, кВт	64,7	83,0	86,0	85,9	88,4	90,4	139,7	108,9
Зернозбиральні комбайни у розрахунку на 1 000 га посівної площі зернових культур (без кукурудзи), од.	6	4	4	4	4	4	66,7	100,0
Кукурудзозбиральні комбайни у розрахунку на 1 000 га посівної площі кукурудзи, од.	8	1	1	1	1	1	12,5	100,0
Картоплезбиральні комбайни у розрахунку на 1 000 га посівної площі картоплі, од.	133	59	49	40	16	43	32,3	72,9
Бурякозбиральні машини у розрахунку на 1 000 га посівної площі цукрових буряків, од.	16	9	8	9	13	9	56,3	100,0
Льонозбиральні комбайни у розрахунку на 1 000 га посівної площі льону, од.	72	8	7	6	1	6	8,3	75,0

Джерело: розраховано авторами за даними [7–9]

Кількість тракторів у сільськогосподарських підприємствах області у 2014 р. порівняно з 2000 р. зменшилася на 41,9%, а порівняно з 2010 р. збільшилася на 1%. Забезпеченість тракторами знаходилася на рівні 8 од. на 1 000 га ріллі. При цьому забезпеченість тракторами фермерських підприємств знаходилася на рівні 10 од. Середня потужність двигуна трактора становить 89,8 кВт.

Кількість зернозбиральних комбайнів за 2000–2014 рр. зменшилася на 42,5%, однак забезпеченість зернозбиральними комбайнами збільшилася на 33,3%, до 8 од., у фермерських господарствах – 9,7 од. Водночас кількість кукурудзозбиральних комбайнів у Полтавській області зменшилася втричі і становить лише 127 од., а забезпеченість ними становить 0,2 од.

Забезпеченість бурякозбиральними комбайнами і машинами зменшилася з 20 од. у 2000 р. до 9 од. у 2014 р., що обумовлено зменшенням кількості машин у чотири рази. У фермерських господарствах даний показник знаходиться на рівні 75 од., що свідчить про вищу адаптивність агроформувань цього типу до забезпечення відтворення технічних засобів.

Таким чином, рівень технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва в Україні здебільшого не відповідає сучасним світовим стандартам і має тенденцію до звуженого відтворення, що негативно впливає на виробництво продукції.

Оцінюючи розподіл основних видів сільськогосподарської техніки у сільськогосподарських підприємствах за розміром сільськогосподарських угідь у 2014 р., можна виокремити такі характерні особливості: 39,5% сільськогосподарських підприємств, що мають трактори і ведуть сільське господарство на площі до 100 га, володіють 10,9% тракторів; 36,8% підприємств із площею 100–1 000 га мають у своєму володінні 25,2% тракторів; 19,3% підприємств із площею 1000–4 000 га – 39,9% тракторів; 4,4% підприємств із площею більше 4 000 га мають у своєму розпорядженні 24,1% тракторів.

Щодо розподілу зернозбиральних комбайнів серед сільськогосподарських підприємств із різною площею спостерігається ситуація, аналогічна розподілу тракторів. Зокрема, 22,9% підприємств із площею до 100 га мають у своєму розпорядженні 10,9% зернозбиральних комбайнів, 41,4% з площею 100–1 000 га володіють 27,8% зернозбиральних комбайнів; 28,7% підприємств, що обробляють 1 000–4 000 га земельних угідь, – 39,9% комбайнів, а 7% підприємств, що мають площу землекористування сільськогосподарських угідь більше 4 000 га, володіють 21,6% зернозбиральних комбайнів.

Таким чином, найвищий рівень забезпеченості сільськогосподарською технікою спостерігається у середніх (1 000–4 000 га) та великих (більше 4 000 га) підприємствах.

Головною причиною зниження рівня технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва в Україні є значне скорочення обсягів закупівлі сільськогосподарської техніки. Протягом 2010–2014 рр. сільськогосподарські підприємства України купували менше на 1 878 шт. (30,3%) тракторів, на 539 шт. (35,6%) зернозбиральних комбайнів, на 98 шт. (44,3%) кормозбиральних комбайнів, на 1 240 шт. (24,2%) борін та на 427 шт. (12,5%) тракторних сівалок.

Дослідження структури придбання сільськогосподарської техніки у підприємствах України та Полтавської області свідчить про тенденцію до збільшення придбання техніки саме іноземного виробництва, крім ґрунтообробної техніки, де частка придбань вітчизняного виробництва становить 63,6% (рис. 2).

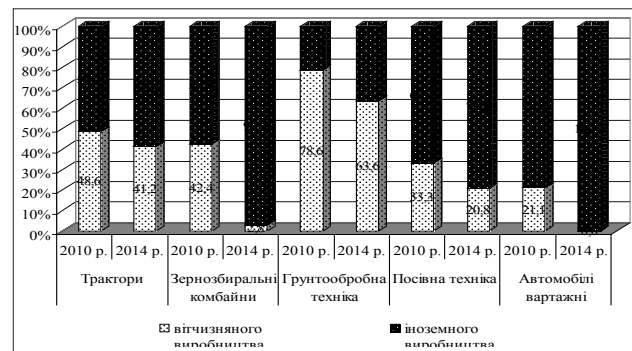

Рис. 2. Структура придбання сільськогосподарської техніки вітчизняного та іноземного виробництва у підприємствах Полтавської області, 2010, 2014 рр., %

Джерело: побудовано авторами

Це обумовлено як скороченням виробництва сільськогосподарської техніки в Україні, так і відсутністю зрушень у поліпшенні її якісних характеристик. Сільгоспвиробники під час вибору складної багатофункціональної техніки (трактори, комбайни, посівна техніка) схильні віддавати перевагу дорожчим технічними засобам іноземного виробництва. Такий вибір ґрунтується на забезпеченні останніми високої якості виконання робіт та надійністю порівняно з вітчизняними засобами, які поступаються за більшістю техніко-експлуатаційних характеристик. Водночас для стандартизованих основних засобів (зокрема, робочих знарядь), що виробляються за однаковою технологією, сільськогосподарські підприємства віддають перевагу більш економічним засобам вітчизняного виробництва.

Так, у сільськогосподарських підприємствах України частка тракторів іноземного виробництва становить 62,3%, зернозбиральних комбайнів – 89,9%, ґрунтообробної техніки – 35,3%, посівної техніки – 61,1%.

Що стосується обладнання для тваринництва, то слід відзначити, що виробники під час придбання обладнання для утримання великої

рогатої худоби, свиней віддають перевагу технічним засобам вітчизняного виробництва. Під час придбання обладнання, в якому параметр забезпечення якості є особливо критичним (доїльні установки, обладнання для кормоприготування), спостерігається тенденція до збільшення частки саме іноземного виробництва.

Виробники сільськогосподарської продукції під час комплектування машинно-тракторного парку надають перевагу тракторам великої одиничної потужності. Частка у придбанні тракторів великої потужності за чотири роки зросла на понад 8% і в 2013 р. становила 2 374 од. Навіть у 2014 р., незважаючи на загальний спад попиту на ринку техніки, в Україну було імпортовано 1 179 енергонасичених тракторів. Це зумовлено тим, що трактори такої потужності забезпечують агрегування із широкозахватними комбінованими машинами, які за один прохід можуть проводити підготовку поля до сівби, а багатофункціональні машини – одночасну підготовку ґрунту і сівбу сільськогосподарських культур. За умови використання комбінованих ґрунтообробних і ґрунтообробно-посівних комплексів зменшуються затрати праці та витрати пального на одиницю виконаного обсягу робіт.

Щорічні потреби в оновленні машинно-тракторного парку агропромислового комплексу становлять: 40 тис. од. тракторів, 7,5 тис. од. зернозбиральних комбайнів, 2,1 тис. од. кормозбиральних комбайнів, 50 тис. од. ґрунтообробних та посівних машин.

Провівши групування техніки за рівнем оновлення у сільськогосподарських підприємствах України, нами виділено п'ять груп (табл. 2).

Отже, найнижчий рівень оновлення (до 5%) характерний для тракторів потужністю до 60 кВт та бурякозбиральних машин у зв'язку зі скороченням галузі буряківництва, а також та для причепів і напівпричепів. Найвищий рівень оновлення спостерігається відносно комбайнів і машин для збирання плодів, ягід, овочів, баштанних культур, а також роздавачів кормів для свиней як закономірний результат поступового розвитку галузі.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, рівень зношеності техніки та обладнання у сільському господарстві становить 70%, у тому числі тракторів – близько 78%, зернозбиральних комбайнів – близько 72%. Унаслідок фізичного зношення та технічних несправностей щорічно недовикористовується 25–35% тракторів, комбайнів, інших сільськогосподарських машин [6].

Таблиця 2

Групування техніки сільськогосподарських підприємств України за рівнем оновлення, у середньому за 2010–2014 рр.

Рівень оновлення техніки сільськогосподарських підприємств України, %	Види технічних засобів
до 5%	- трактори потужністю менше 40 кВт, від 40 до 60 кВт; - борони; - бурякозбиральні машини; - причепа та напівпричепа
5–7%	- комбайни зернозбиральні, кукурудзозбиральні, кормозбиральні, картоплезбиральні; - картоплесаджалки; - сівалки; - плуги; - культиватори; - інкубатори; - транспортери для прибирання гною; - роздавачі кормів для великої рогатої худоби
7–10%	- трактори потужністю від 60 до 100 кВт, 100 кВт і більше; - жатки валкові; - молочні сепаратори; - техніка для після урожайних робіт; - доїльні установки та апарати; - очищувачі-охолоджувачі молока; - розкидачі гною і добрив
10–15%	- сінокосарки; - машини для захисту культур; - прес-пакувальники; - машини і механізми для приготування кормів; - інші машини посівні та для садіння; - вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі
більше 15%	- комбайни і машини для збирання плодів, ягід, винограду; - комбайни і машини для збирання овочів і баштанних культур; - роздавачі кормів для свиней

Джерело: розраховано авторами за даними [1–5]

Висновки з проведеного дослідження. Проведені дослідження свідчать про тісний зв'язок енергозабезпеченості земельних угідь із виробництвом продукції сільського господарства. Однак в Україні спостерігається значне зниження рівня забезпеченості тракторами та основними видами збиральних комбайнів. Найвищий рівень забезпеченості сільськогосподарською технікою спостерігається у середніх та великих підприємствах. При цьому у структурі придбання сільськогосподарської техніки спостерігається тенденція до збільшення частки придбання техніки іноземного виробництва (крім ґрунтообробної техніки).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2010 році : статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 52 с.
2. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2011 році : статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 52 с.
3. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2012 році : статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 42 с.
4. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2013 році : статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 41 с.
5. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2014 році : статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 44 с.
6. Офіційний веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : minagro.gov.ua.
7. Сільське господарство України за 2010 рік : статистичний збірник / За ред. Ю.М. Остапчука. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 384 с.
8. Сільське господарство України за 2013 рік : статистичний збірник / За ред. Н.С. Власенка. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 399 с.
9. Сільське господарство України за 2014 рік : статистичний збірник / Відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 379 с.
10. Список бажань: якої сільгосптехніки бракує аграріям [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/spisok-bazan-akoi-silgosptehniki-brakue-agrariam>.
11. Шкільов О.В. Стан матеріально-технічної бази сільського господарства та джерела її оновлення / О.В. Шкільов // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – С. 398–402.